

# Hans Olrik

– *historiker og skolemand*

Af Harald Jørgensen

Valget af denne artikels emne har en ikke ringe tilknytning til den person, som i dag hædres af fagfæller og venner. Professor Hans Olrik (1862-1924) var ganske vist ikke af præsteslægt, men dog af uddannelse teolog. Han var en af tidens førende historikere med dansk og europæisk middelalder som speciale, men vel bedst kendt som den egentlige grundlægger af Statens lærerhøjskole. Han virkede en årrække som formand for Dansk historisk fællesforening, og han var en yderst aktiv og engageret foredragsholder. Han var endelig nordisk orienteret og virkede i mange år med megen entusiasme inden for den danske afdeling af den Letterstedske forening. På samtlige disse felter har Vagn Skovgaard-Petersen ført arbejdet videre.

Hans Olikri forældre var billedhuggeren og maleren Henrik Olrik og forpagterdatteren Hermina Valentiner. I hjemmet på Christianshavn og senere på det landlige Frederiksberg opvoksede en stor og evnerig børneflokk. Ældst var søsteren Dagmar, som blev en fortrinlig gobelinvæverske. Hans Olrik var selv nr. 2 i søskendeflokken, der omfattede ialt 8 børn. En yngre søster Benedikte lod sig uddanne som malerinde, og hun blev i 1910 gift med den kendte københavnske arkitekt Carl Brummer. Af søskendeflokken må endvidere nævnes de tre brødre, der alle gjorde sig kendte indenfor dansk kulturelt og videnskabeligt liv. Axel Olrik var en fremragende folkemindeforsker, der videreførte Svend Grundtvigs epokegørende indsats indenfor folkeviseforskningen. En anden broder var Eyvind Olrik, der veg lidt uden for de andre søskendes valg af interessesfære. Han studerede jura med strafferet som speciale og sluttede en fornem juridisk karriere som højesteretsdommer. Endelig var der Jørgen Olrik, som valgte museumsvejen som sin løbebane, og som gjorde en betydelig indsats indenfor Dansk folkemuseum og Frilandsmuseet. Også han kunne se tilbage på et stort og omfattende videnskabeligt forfatterskab. Dansk og nordisk kunst, historie og litteratur dyrkedes ivrigt i kunstnerhjemmet på Frederiksberg, og alene valget af børnenes navne vidner om hjemmets tilknytning til Norden og det nordiske fællesskab.

Ligesom brødrene gik Hans Olrik i Metropolitanskolen, blev student i 1879 og teologisk kandidat i 1885. Han havde imidlertid ikke lyst til en gerning inden for folkekirken. Da han på et vist tidspunkt fik tilbudt forstanderstillingen ved Skårup seminarium, hvortil var knyttet præstegerning, afslog han. Derimod var han fra sin tidligste ungdom interesseret i lærergerningen, og i adskillige år underviste han ved forskellige københavnske skoler, bl.a. Vesterbros seminarium, Lyceum og Marie Kruses pigeskole. Helt afskar han dog ikke forbindelsen med teologien, idet han optog manuduktion af teologistuderende i kirkehistorie. Da det var vanskeligt at få studenterne til at komme helt ud til Frederiksberg, søgte han og fik en alumneplads på Borchs kollegium i Store Kannikestræde. I sine efterladte erindringer har han levende skildret, hvilken overgang det var for ham at komme fra det frie

Frederiksberg og ind i det triste og i hygiejnisk henseende ret uhumske latinerkvarter. Hans ophold her blev dog kun kort, idet han i 1887 indgik ægteskab med den unge lovende pianistinde Elisabeth Bruun. Ægteskabet blev ikke lykkeligt og afsluttedes allerede i 1896, da den 34-årige hustru døde i barselsseng. Et par år senere ægtede Olrik Dagmar Hansen, datter af en skibskaptajn fra Nyborg. Hun overlevede sin mand i 6 år. I ægteskabet fødtes bl.a. sønnen, Knud Olrik, lektor i historie ved Haderslev katedralskole.

Opholdet på Borchs kollegium gav anledning til, at man anmodede Olrik om at forfatte et festskrift i anledning af kollegiets 200-års dag i 1889.<sup>1</sup> Egentlig var det meningen, at festskriftet skulle have skildret kollegiets historie gennem alle 200 år, men Olrik havde forregnet sig med hensyn til kildematerialets omfang. Han nåede ikke længere end til den ødelæggende brand i 1728, der fuldstændig tilintetgjorde den oprindelige pompøse bygning og kun sparede den farnesiske Herkulesstatue i haven. Derimod indeholder bogen en fuldstændig fortegnelse over alle kollegiets eforer og alumner indtil jubilæumsdagen. Olrik selv var alumne nr. 839. Han kom også til at holde festtalene, som bl.a. påhørtes af kultusminister Jacob Scavenius, den daværende efor, professor Carl Goos, som i ministeriet Estrups seneste år skulle virke som kultusminister, samt departementschef A. F. Asmussen, alle fremtrædende personligheder, der på afgørende måde fik betydning for den unge Ollriks videre skæbne.

### Historikeren Hans Olrik

Allerede på dette tidspunkt var Ollriks interesse for dansk middelalder-historie blevet vakt, og i særlig grad fængslede ældre dansk kirkehistorie ham. I sit utrykte erindringsværk skriver han, at læsningen af A. D. Jørgensens ungdomsværk om den nordiske kirkes grundlæggelse havde gjort et stærkt indtryk på ham.<sup>2</sup> Han skriver således i oktober 1916: »Jeg nød at fordybe mig i dette prægtige værk, gå kilderne efter og danne mig en mening om, hvad jeg læste. Inden jeg ret vidste noget af det, følte jeg mig som historiker«.<sup>3</sup> Olrik lagde ikke skjul på, at det var A. D. Jørgensen, der indviede ham til historiker.

Det var hos skolebestyrerinde Marie Kruse, at Olrik traf A. D. Jørgensen personlig, og dette gav anledning til hyppige besøg hos det beundrede forbillede i hans hjem på Lindevej. Olrik bekender lige ud, at han havde truffet få mennesker, som han havde haft større udbytte af at samtale med. De mødtes også i den konservative sønderjyske studenterforening »To Løver«. Da han ikke syntes, at den af A. D. Jørgensen forfattede og i 1901 udgivne redegørelse for hans liv og forfatterskab gav et fyldestgørende billede af hans virksomhed som historiker og kulturpersonlighed, begyndte han at samle en række breve fra A. D. Jørgensen til forskellige, navnlig fremtrædende højskolefolk, med udgivelse for øje. Den afdødes familie ønskede ikke disse offentliggjort. De blev imidlertid stillet til disposition for udgiverne af publikationen *A. D. Jørgensens breve*, som anvendtes som jubilæumsskrift af Den danske historiske forening i 1939.<sup>4</sup> Olrik viste også sin taknemmelighed for A. D. Jørgensen ved at deltage aktivt i det arbejde, der af foreningen »To Løver« blev gjort for at rejse et synligt minde om sønderjyden A. D. Jørgensen i København.<sup>5</sup> Det resulterede i den portrætbuste, som står ved vestgavlen af det sjællandske landsarkivs gamle magasinbygning.

Som faghistoriker debuterede Olrik i 1888 med et større skrift om *Knud Lavards liv og gerning*. Inden manuskriptet blev sendt i trykken, foretog han en studierejse til Sønderjylland for at få et personligt indtryk af de lokaliteter, hvor hans ungdomshelt havde færdedes.

Hans Thorvald Olrik  
1862-1924, cand.theol.  
1885, dr.phil. 1892 på af-  
handlingen »Konge og  
Præstestand i den danske  
Middelalder«. Han ledede  
de Monradske kurser fra  
1895 og var grundlægger  
af Statens Lærerhøjskole.  
Foto: KBs billedsamling.

Derefter fortsatte han sine studier over ældre dansk kirkehistorie, hvilket resulterede i en række studier over forholdet mellem konge og præstestand i ældre dansk middelalder. Olrik havde i forbindelse med disse studier sat sig grundigt ind i den almindelige europæiske middelalderlige kirkehistorie. Det er i det hele taget karakteristisk for Olriks gerning som historiker, at der bag alle hans studier lå meget omfattende læsning, navnlig af tysk og fransk historisk litteratur. Resultatet af disse studier med titlen *Konge og præstestand i den danske middelalder* offentliggjordes i to bind, hvoraf det første, som udsendtes i 1892, skaffede Olrik den filosofiske doktorgrad. 2. bind udkom i 1895.<sup>6</sup> I de følgende år koncentrerede han sig først og fremmest om større eller mindre afhandlinger, som offentliggjordes i videnskabelige fagtidsskrifter, og hvori han havde lejlighed til at anvende den af Kr. Erslev indførte historiske kildekritik. Emnerne var fortsat hentet inden for dansk middelalderhistorie. I denne forbindelse kan nævnes en større afhandling med titlen *Ælnods skrift om Knud den Hellige*, som udkom i 1893.<sup>7</sup> Olrik, der var blevet medlem af Selskabet til historiske kilde-

skrifter oversættelse, udgav for dette *Viborgbispen Gunners levned* (1892) og *Danske helgeners levned* (1893-94). Han blev også knyttet til Dansk biografisk Leksikon og skrev til dette nationalværk flere artikler, bl.a. om A. D. Jørgensen.<sup>8</sup>

Der er ingen tvivl om, at Olriks praktiske gerning med opbygning af Statens lærerhøjskole beslaglagde så meget af hans arbejdskraft, at det hæmmede hans videnskabelige arbejde. Dog slap han aldrig helt interessen for dansk middelalderhistorie, og i årene 1908-09 var han i stand til at udsende sit historiske hovedværk i to bind om *biskop Absalon*. Bogen var tilegnet de danske højskoler, og Olriks fremstilling af denne dominerende lederskikkelse i dansk højmiddelalder har som baggrund en nuanceret redegørelse for et samfund skildret i meget lyse farver. En venlig kritik fremhævede, at Olrik havde fremdraget sider af Absalons virke, som tidligere forskning havde undladt at omtale, men man føjede også til, at forfatteren måske nok havde tillagt Absalon en større personlig indsats, end rimeligt var.<sup>9</sup> Dog var hans beundring for den fejrede historiske helt ikke helt næsegrus, som tidligere historiske forskeres. Under arbejdet med Absalon har han utvivlsomt haft stor fornøjelse af at diskutere med sin broder Jørgen Olrik, der netop på samme tid var i færd med at udarbejde en ny oversættelse af Saxos Danmarkskrønike. I denne lagde han bevidst an på en gammel sprog-tone. Senere udgav Jørgen Olrik sammen med den lærde latiner dr. Hans Ræder en udgave af Saxos latinske tekst.

Det hører med til billedet af Olrik som historiker, at han også var aktiv medarbejder ved forskellige historiske samleværker. Således skildrede han *Norden i den ældre middelalder* i det af Johan Ottosen og senere Niels Møller redigerede historiske oversigtsværk *Folkenes historie*, der udkom med 7 bind i årene 1900-13.<sup>10</sup> Han var også medvirkende ved planlægningen af det af Aage Friis foreslåede historiske værk med titlen *Verdenskulturen*, der udkom med 8 bind i årene 1905-12. Olrik skrev hertil et bidrag om europæisk riddervæsen og korstogskultur.<sup>11</sup> Det genudsendtes i 1924 som selvstændig publikation under titlen *Ridderliv og korstogskultur*.

I året 1900 skulle der afholdes en verdensudstilling i Paris, og det besluttedes at præsentere en oversigt over de skandinaviske rigers kulturudvikling i et særligt skrift. I Danmark var det kommunelæge dr. Johan Carlsen, der tog initiativet, og han fik filosofen C. N. Starcke interesseret. Han forlangte imidlertid, at også Hans Olrik skulle indtræde i redaktionen. Det blev et møjsommeligt arbejde for Olrik, og han var kun lidt tilfreds med den franske oversættelse.<sup>12</sup> Resultatet af anstrengelserne blev et digert værk på ikke mindre end 835 sider med titlen *Danmarks kultur ved år 1900*. Olrik redigerede afsnittene vedr. retsordning, folkeoplysning, videnskab og kunst. Selv skrev han nogle artikler om den videregående læreruddannelse, som efter hans opfattelse var en virkelig nydannelse, som ikke kendtes andetsteds. Til værket var knyttet ikke mindre end ca. 90 medarbejdere. Det sker vel kun sjældent, at 4 højt begavede og skriveglade brødre medvirker ved samme publikation. Foruden Hans Olrik stod på medarbejderlisten Axel, Eyvind og Jørgen Olrik.

Fra 1911-20 varetog Hans Olrik hvervet som formand for den i 1909 stiftede *Dansk historisk fællesforening*. Denne organisation havde til formål at fremme den lokalhistoriske forskning i Danmark og skabe et fælles forum for dets udøvere. Olrik betragtede denne virksomhed som en naturlig videreførelse af sit arbejde inden for Statens lærerhøjskole. Han var på mange måder en ypperlig administrator, og det lykkedes ham bl.a. af skaffe fore-

ningens i 1914 oprettede tidsskrift *Fortid og Nutid* en statsunderstøttelse. Formandshvervet gav Olrik rig lejlighed til at øve en betydelig indsats indenfor det folkelige kulturelle arbejde, og ved flere af årsmøderne glædede han en stor forsamling med et åndfuldt historisk foredrag. Ved årsmødet i Sorø i 1913 talte han således ved et friluftsmøde, der havde samlet ca. 700 deltagere om Valdemarsdagen, ved årsmødet i Kalundborg i 1920 var emnet Esbern Snare og i Haderslev i 1922 skildrede han endnu engang sin gamle helt Knud Lavard. Man hædrede ham ved hans afgang med at udnævne ham til æresmedlem. »Af de mange formandsskaber, jeg har haft, var dette mig kærest«, skriver han i sit erindringsværk.<sup>13</sup>

### Grundlægger af Statens lærerhøjskole

Omkring midten af 1890'erne stod Olrik over for et vanskeligt valg. Han havde på det tidspunkt skabt sig et navn som historiker, men der tegnede sig også en mulighed for at komme til at øve en personlig indsats på et vigtigt pædagogisk område, nemlig en videreudvikling af læreruddannelsen. Olrik valgte den sidste mulighed, og på dette område kom han til at udføre sin livsgerning.

Ved den store skolereform i århundredets begyndelse havde man fået oprettet en almindelig folkeskole i by og på land, og samtidig var der før og siden indrettet såkaldte seminarier, som gav lærere den fornødne uddannelse til at bestride den almindelige undervisning i folkeskolen. I 1856 havde kultusminister D. G. Monrad oprettet nogle fortsættelseskurser for købstadslærerne, de såkaldte »Monradske kurser«. De havde til at begynde med en varighed af 2½ år, men indskrænkedes efterhånden til 1 år og stod kun åbne for realskolelærere. Ved siden heraf afholdtes også enkelte mere kortvarige kurser. Denne kursusvirksomhed søgtes dog kun af få lærere. Inden for kultusministeriets ledende embedsmænd var man klar over, at en udbygning var nødvendig, men foreløbig blev det kun til en række foreløbige overvejelser. Virkelig skred i arbejdet kom først efter, at ministeriet Estrup i 1894 var trådt tilbage.

I de indledende drøftelser blev Olrik tidligt inddraget.<sup>14</sup> Det skyldes bl.a. hans bekendtskab med departementschef Asmussen og det ry, der stod omkring hans lærergerning ved forskellige københavnske skoler. På ministeriets vegne foretog han en række studierejser til de skandinaviske lande og senere til Frankrig for at studere en udbygget læreruddannelse. Olrik selv kom til det resultat, at man måtte arbejde på at få oprettet, hvad han kaldte et videregående seminarium. Dette kunne der imidlertid ikke skaffes den fornødne bevilling til, og indtil videre fortsatte den hidtidige ordning. I 1895 indtrådte imidlertid vendepunktet, og kultusministeriet anmodede Olrik om at overtage en stilling som forstander for den fremtidige læreruddannelse. Olrik, der på det tidspunkt egentlig regnede med, at han havde gode chancer for at udnævnes til leder af Jonstrup seminarium, opstillede en række betingelser for at opgive denne stilling, og da der i ministeriet var tilslutning til at gå ind på hans forslag, valgte han at satse på den lidt usikre fremtid. Olriks forslag gik ud på, at man fremover skulle satse på en række et-årige kurser, som alle lærere, også uden for folkeskolen, kunne søge adgang til, og antallet af fagkurser skulle væsentligt udvides. Der skulle nu ikke alene undervises i samtlige skolefag, men også i sådanne fag, som var egnet til at udvikle lærernes modenhed og åndsdannelse. Et krav var endvidere, at der blev skaffet faste

*Østerbro latin- og realskoles bygning i Odensegade på Østerbro. Længe havde Olrik kæmpet for at få bedre lokaler til Statens lærerhøjskole. Efter systemskiftet i 1901 lykkedes det, også takket være kultusminister J. C. Christensens levende interesse for lærerstandens faglige videreuddannelse. Lærerhøjskolen fik mulighed for at overtage den gamle latinskolebygning i Odensegade. Her indrettedes også en tjenestebolig for forstanderen. Gengivet efter skoleprogram for Østerbro Latinskole 1894/95.*

lokaler for denne undervisning, og at der blev stillet midler til rådighed til opbygning af et bibliotek og de fornødne faglige samlinger. Ved siden af de et årige kurser afholdtes også 3-måneders kurser i forskellige fag.

Olrik havde selv overtaget undervisningen i almindelig historie og i kirkehistorie. Det var imidlertid hans fortjeneste, at det lykkedes ham at skaffe en række fremtrædende lærere til de forskellige kurser, heriblandt ikke få universitetsprofessorer. Med en ikke helt dulgt spydighed talte man om »Olriks universitet«. Som eksempler på lærere kan nævnes professorerne Kr. Kroman (pædagogik), J. K. Sandfeld (fonetik) og Vilh. Andersen (dansk litteratur). Senere knyttedes universitetslærere som Johs. Brøndum-Nielsen (dansk sprog), M. T. T. Bøgholm (engelsk), Knud Berlin (statsforvaltning) og Francis Beckett (kunsthistorie) til skolen. Olrik ønskede også, at danske lærere skulle have undervisning i svensk sprog og litteratur, og som lærere i disse fag engageredes Ida Falbe-Hansen og senere lektor Valfrid Palmgreen Munch-Petersen.

Udviklingen tog yderligere fart efter systemskiftet i 1901. Som ny kultusminister tiltrådte J. C. Christensen, selv gammel skolelærer og interesseret i at skaffe lærerstanden de bedste uddannelsesmuligheder. I sit erindringsværk skildrer Olrik, hvorledes han forhandlede med den nye kultusminister i hans lille beskedne hotel i Nyhavn, og han betegner den jyske skolelærer som simpelthen Danmarks mægtigste mand. De lokaler, som var stillet til skolens disposition i en lejlighed i Stormgade nr. 17, slog slet ikke til, og det blev nu den vigtigste opgave at skaffe plads til de mange elever og de stadigt voksende samlinger. Man forsøgte forskellige muligheder, men havde omsider chancen for at købe den ejendom i Odensegade på Østerbro, som tidligere havde været benyttet af Østerbros latin- og realskole. Enkelte ombygninger var nødvendige, men bygningen var fra begyndelsen indrettet til skolebrug, og der var god plads. Der indrettedes endvidere en særlig tjenestebolig for forstanderen, som nu førte titel og oppebar løn som rektor, og i øverste etage fik man indrettet et moderne skolekøkken. En særlig køkkenskolelærerindeuddannelse var en af de mange uddannelser, som der nu kunne skabes mulighed for. Det var en stor dag i Olriks liv, da han i nærværelse af kultusminister J. C. Christensen kunne holde indvielsestalen i den nye skolebygning i Odensegade, som i øvrigt blev hans hjem indtil hans død i 1924.

Olrik udgav kort efter indvielsen et digert værk om *Danmarks lærerhøjskole 1856-1906* (1906). I det afsluttende kapitel lyser glæde og tilfredshed over det, man har nået. Skolen optager nu 1.200 elever årligt og der tilbydes undervisning i ca. 50 fag. Undervisningen er kendetegnet ved frihed i fagvalg, selvarbejde i studiet og råderum for den enkeltes lyst og evner. Der holdes ingen eksaminer, og der arbejdes ikke efter et fastlåst program. Med stolthed konstaterer Olrik, at Danmark er gået i spidsen for en moderne videreuddannelse af lærere. De kommer frivilligt for at dygtiggøre sig i deres arbejde, og de finder sig ikke for gode til at påtage sig en elevs rolle. Hele denne indstilling må siges at være naturligt i Grundtvigs fædreland. Og Olrik slutter: »Lærerhøjskolens gerning er stadig i fremgang, dens opgaver skrumper ikke ind, men vokser bestandig. Her ydes jævnt og stille en skærv til det danske folks kamp for indadtil at vinde, hvad udadtil er tabt.«<sup>15</sup>

#### **Sekretærhvervet i den Letterstedtske forenings danske afdeling**

Endnu en side af Hans Olriks livsgerning bør omtales, nemlig hans mangeårige virksomhed som sekretær i den danske afdeling af den Letterstedtske forening og det hertil knyttede hverv som dansk redaktør af det af foreningen udgivne »Nordisk Tidskrift«. I ca. 27 år varetog Olrik disse betydningsfulde opgaver.<sup>16</sup>

Siden 1880 havde professor og senere rigsantikvar Oscar Montelius virket som hovedredaktør af dette betydningsfulde nordiske kulturtidsskrift. Han havde i mange år haft kunsthistorikeren Julius Lange som dansk redaktør, og da denne døde i 1896, udpegede Montelius Hans Olrik til hans efterfølger. Allerede nogle år i forvejen havde Olrik gjort Montelius' bekendtskab under et skolemøde i Stockholm, og Montelius var sikker på, at Olrik ville føre det danske redaktørvirke videre, således som han – hovedredaktøren – ønskede, at det skulle ske. Montelius døde i 1921, og herefter overgik hvervet som hovedredaktør til professor Nils Herlitz. Til belysning af Olriks redaktørgerning findes ca. 300 breve fra ham til Montelius. De opbevares i Rigsantikvariets arkiv i Stockholm.

Som hovedansvarlig for tidsskriftet var Montelius en streng og kritisk chef, og Olrik måtte



flere gange påtage sig det ubehagelige hverv at meddele en dansk forfatter, at hans afhandling ikke havde fundet nåde for chefredaktørens øjne. Olrik blev med årene meget forsigtig med at antage et bidrag, inden den endelige afgørelse var faldet i Stockholm. Han måtte også af og til anvende al sin overtalelsesevne for at skaffe en ung og ukendt videnskabsmand indpas i Nordisk Tidskrift. De mange breve viser, at Olrik tog sin redaktørgerning meget alvorlig. For ham var tidsskriftets hovedformål at tjene til at udbygge det skandinaviske kulturelle samarbejde. Det er umiskendeligt, at Olrik i første række var interesseret i det dansk-svenske samarbejde, medens han kun sjældent kommer ind på det dansk-norske forhold. Under unionskrisen i 1905 var Olik's sympati så afgjort på svensk side, og han var slet ikke tilfreds med den danske tronkandidatur. Da man i 1909 ville fejre mindet om stormen på København i februar 1659 med afsløring af et mindesmærke, tog Olrik initiativ til at lade ministeriet forhindre denne tanke. For ikke at skade det dansk-svenske forhold nøjedes man med en mindefest på Københavns rådhus, hvor Olrik holdt talen og således kunne bestemme, hvad der skulle siges i den anledning.

Hvad der navnlig optog Olrik som dansk redaktør var at drage omsorg for anmeldelse af videnskabelig litteratur, som måtte kunne interessere den svenske videnskabelige verden. Blandt anmelderne finder man flere af de kulturpersonligheder og videnskabsmænd, som Olrik i forvejen kendte og havde knyttet til lærerhøjskolens stab af undervisere. Her skal kun nævnes et enkelt navn, som i en meget lang årrække var en yderst flittig anmelder, nemlig forfatteren Niels Møller. Selv tog Olrik sig af anmeldelse af udkommen historisk litteratur.

Kun yderst sjældent optrådte han som forfatter af egentlige artikler, og af disse skal kun en enkelt fremhæves. Det var hans omfattende imødegåelse af den svenske statistiker Gustav Sundbärgs bog *Det svenska folklynnet* (1911), hvori forfatteren havde forsøgt at karakterisere henholdsvis svensk og dansk folkekarakter. Artiklen bærer vidnesbyrd om Olik's vidtfavnende kendskab til svensk historie og ikke mindst svensk litteratur. Blandt de professorer, som det lykkedes Olrik at få knyttet som aktive medarbejdere ved Nordisk Tidskrift, var også litteraturforskeren Valdemar Vedel. I et af de sidste breve til Montelius nævnte Olrik Vedel som en passende efterfølger i redaktørstolen. Nu døde Montelius før Olrik, og det blev ikke Vald. Vedel, men hans søster, fabriksinspektør Annette Vedel, som professor Herlitz valgte som Olik's efterfølger. Annette Vedels moder var svensk (Fanny Hebbe), og hun havde i sin ungdom virket nogle år som amanuensis i matematik ved Stockholms högskola. Mon ikke Olrik ville have godkendt dette valg?

#### Afsluttende bemærkninger

Til Olik's historiske forfatterskab må vel også henregnes det manuskript til erindringer, som opbevares i Rigsarkivet. Størsteparten af det foreligger i form af en maskinskrevet afskrift på 259 foliosider. Hertil er udarbejdet et personregister omfattende ikke mindre end 725 navne. I dette register er ikke optaget en række nære slægtninge, som ofte omtales. Afskriften er foretaget af Olik's søn, lektor Knud Olrik, Haderslev, og han har ligeledes udarbejdet personregisteret. Kun det sidste kapitel – nemlig 12. kapitel – foreligger i manuskript. Det har fået overskriften: Lidt politik i årenes løb.

Udfærdigelsen af dette erindringsværk er blevet til over en periode på ca. 3 år. Det blev



*Som omtalt er det kun det sidste kapitel i Olriks erindringsværk, som er bevaret i original. Det har fået overskriften: Lidt politik i årenes løb, og det indeholder en række karakteristikker af forskellige politikere, som stillingen som forstander af Statens lærerhøjskole bragte ham i kontakt med. På et vist tidspunkt var Olrik selv opstillet til Folketinget, men blev ikke valgt.*

påbegyndt i sommeren 1915, og i løbet af nogle måneder var de første udførlige kapitler nedskrevet. Derefter indtraf en pause, og arbejdet genoptoges først et års tid senere. Nye pauser indtrådte undervejs, men sidste kapitel blev skrevet i november 1918.

Manuskriptet er yderst detaljrigt, og de første kapitler om slægten, barndommen og ungdomsårene fylder godt halvdelen af det foreliggende manuskript. I denne forbindelse kan nævnes, at Olrik allerede i 1901 havde udarbejdet en ny og omarbejdet fremstilling af en tidligere stamtavle over familien Olrik med titlen *Familien Olriks Slægtbog*. Heri indgik ret udførlige levnedsskildringer af de enkelte mere fremtrædende familiemedlemmer. Olrik havde gjort meget ud af en psykologisk karakteristik af forfædrene. Som motto på slægtebogen satte han Bjørnsons ord: Ikke på de høje tinder – ikke i de dybe fald, men i støt og ærlig virken og i troskab mod sit kald. Da han mange år senere omtalte slægtebogen i sit erindringsværk, føjede han lidt trist til: Desværre har et medlem af slægten senere præsteret et dybt fald, således at disse linier næppe mere kan anvendes. Mon det ikke er at tage lidt vel tungt på det? Der findes som regel sorte får i de fleste gamle familier.<sup>17</sup>

Erindringsværket giver ikke blot en række udførlige oplysninger om familien og den nærmeste omgangskreds. Det indeholder også en række detaljerede oplysninger om store og små begivenheder på Olriks livsbane. Hermed bringes adskillige væsentlige begivenheder i deres rette perspektiv, og man får et dybere kendskab og nærmere forståelse for baggrunden for afgørende beslutninger. Olrik kan udmærket fortælle en god historie, og han nøjes aldrig med blot at nævne en person. Der føjes som regel en nærmere karakteristik til, og med hensyn til de personer, som havde stået ham imod, kan han godt udtale en ret så fordømmende opfattelse. En fremstilling så fyldt med detaljer og navne, kan vel ikke alene bygge på sin forfatters gode hukommelse, men forudsætter mere samtidigt kildemateriale i form af optegnelser og breve. Sådant materiale synes ikke at eksistere i dag, og de mange breve til Oscar Montelius er en undtagelse fra denne almindelige konstatering. Hvad Olrik selv har tænkt sig med manuskriptet står hen i det uvisse. Det mest sandsynlige er, at han nok har forestillet sig ved lejlighed at fortsætte og afslutte værket, men han nåede det ikke.

## Noter

1. *Festskrift i anledning af Borchs kollegiums 200-års jubilæum* (1889). Foruden Olrik medvirkede følgende alumner som forfattere med bidrag inden for deres respektive fagområder: L. Glahn, Chr. Blinkenberg, C. Rosenkjær og Emil Kofoed.
2. Som privatarkiv nr. 6079 opbevares i RA Olriks arkiv hovedsagelig bestående af en maskinskrevet renskrift af et større erindringsværk, forfattet af Olrik. Se nærmere s. 146. I det følgende citeret: Erindringsværket.
3. Erindringsværket s. 144.
4. *A. D. Jørgensens breve*. Udgivet af den danske historiske forening i hundredåret for dens stiftelse. (1939). I det følgende citeret: Breve. Om Olriks indsamling af breve fra A. D. Jørgensen, se indledningen til det citerede værk s. IV-V.
5. Harald Jørgensen: Hvor skal busten stå? *Arkiv. Tidsskrift for Arkivforskning* (1989) s. 156-169.
6. Forsvaret fandt sted 12. februar 1892. Som 1. opponent optrådte Kr. Erslev, hvis opposition er trykt i *Hist. Tidsskrift* 6. rk. III (1891/92) s. 602-26, og desuden professorerne Ludv. Wimmer, Fred. Nielsen og Johs. Steenstrup.
7. Afhandlingen er trykt i *Hist. Tidsskrift* 6. rk. IV, s. 205-91. I erindringsværket s. 173 kalder Olrik denne artikel »den skarpeste kildekritiske undersøgelse fra min hånd«.
8. Breve s. 316f. og 376.
9. Johs. Steenstrup i *Hist. Tidsskrift* 8. rk. II (1909-10) s. 272-73.
10. *Folkenes historie* bd. 3 (1908).
11. *Verdenskulturen* bd. 4 (1907-08).
12. Erindringsværket s. 241-42.
13. Erindringsværket s. 255.
14. Foruden det af Olrik udarbejdede skrift *Danmarks Lærerhøjskole 1856-1906* (1906) indeholder erindringsværkets s. 169-252 en række supplerende oplysninger om personer og begivenheder indenfor tilblivelsen af Danmarks lærerhøjskole og de nærmeste år derefter.
15. *Danmarks Lærerhøjskole 1856-1906* (1906) s. 252.
16. *Nordisk Tidsskrift* 1984 s. 51-57.
17. Erindringsværket s. 243.